

בס"ד

"שכל מה שאירע לאברהם אירע ליצחק" לפרשת תולדות

לעומתם, יצחק אינו עוסק במסעות, חיי יצחק תחומים ע"י גרב מצד אחד והמדבר מול חברון מצד שני. התמונה המתקבלת היא של חיי תנוחה, שקטים, פסיביים, בלי אירועים.

ב. עקרונות

הן אברהם הן יצחק עמדו מול עקרונות ממושכת של נשותיהם. ברם, הבדל בולט יש בין דרכי התמודדותם עם תופעה זו. אצל אברהם נאמר:

2. בראשית ט"ו

(א) אחר הדברים האלה ה'ה דבר וה'ה אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך ש'כר'ך הרבה מאד:

(ב) ויאמר אברהם אדני יהוה מה תתן לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר: (ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי:

(ד) והנה דבר יהוה אליו לאמר לא יירשך זה פי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך:

כלומר, אברהם אינו מתפלל ישירות לבן, אדרבה, הוא קובע: "הן לי לא נתתה זרע."

ואף אם ניתן לראות באמירה זו תפילה – יש לשים לב לכך שאברהם אינו מזכיר כלל את שרה בדבריו.

ואכן, רד"ק הסתפק אם אברהם התפלל לבן:

3. רד"ק על ט"ו, ב

ואברהם לא התפלל על שרה כמו שעשה בה יצחק, או התפלל ולא נענה, כי רצה הא-ל להראות בה נפלאותיו לאהבת אברהם שתלד בת תשעים

ואילו רש"י הסביר מהתעלמותו זו של אברהם נבע כעסה של שרה עליו:

4. רש"י על ט"ו, ה

חמסי עליך - חמס העשוי לי, עליך אני מטיל העונש, כשהתפללת להקב"ה 'מה תתן לי ואנכי הולך עירי', לא התפללת אלא עליך, והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך

אצל יצחק, מכל מקום, אין כל ספק בדבר התנהגותו בשתי הנקודות – הן ביחס לעצם התפילה, הן ביחס לאשתו שנאמר:

5. בראשית כ"ה

(כא) ויעתר יצחק ליהוה לנכח אשתו פי עקבה הוא

ובאופן טבעי נענה לו הקב"ה, מידה כנגד מידה (שם): ויעתר לו יהוה ותהר רבקה אשתו:

בכלל יחסי אברהם ושרה שמאופיינים בפתיחות, ובייחוד ישיר במידה ויש אי הסכמה ביניהם, כמו לדוגמה ביחס לגירוש

כל סיפור חיי יצחק אבינו נמצא בפרשתו - פרשת תולדות. מול חיי אברהם התופסים שלש פרשיות - לך לך, וירא, חיי שרה; וחיי יעקב הנמשכים מפרשת ויצא ועד ויחי, חיי יצחק כלולים לגמרי בפרשה אחת. ומה מסופר על יצחק בפרשתו, מלבד שהוליד בנים ושלחם בסופו של דבר, לדרכם? יצחק חפר בארות!

אין בכל חיי יצחק אף מקרה של גבורה, סיפור דרמטי או מאבק, כפי שמוצאים אצלנו בחיי אביו ובנו. ולמעשה, ניצב יצחק כגיבור סביבו מתוארים המאורעות בפרק אחד בלבד (פרק כ"ו), ומיד אחר כך ניצב יעקב על הבמה, ומעתה מלווה התורה בסיפוריה את יעקב (למרות שיצחק חי עוד שנים רבות). כלומר על פניו נראה, שאין כנראה לתורה הרבה לספר על אודות יצחק. אבל אם כן, למה יצחק הוא "אבי", במובן של אב-טיפוס? במה מתבטאת אבהות זאת?

א. "שכל מה שאירע לאברהם אירע ליצחק"

רבים מציינים את דמותו של יצחק כמקבילה לחלוטין לזו של אברהם. כך לכאורה עולה גם מדברי מדרש הגדול:

1. מדרש הגדול על כ"ו, א

בוא וראה שכל מה שאירע לאברהם אירע ליצחק. אברהם גלה ויצחק גלה. אברהם נסתקפו על אשתו ויצחק נסתקפו על אשתו. אברהם קנאו בו פלשתים ויצחק כך. אברהם הוליד לבסוף ויצחק כך. אברהם יצא ממנו צדיק ורשע ויצחק כך. אברהם היה רעב בימיו ויצחק כך, שנאמר: ויהי רעב בארץ.

מתוך כך הסיקו רבים שיצחק לא חידש דרך מיוחדת, וכי גדולתו היא בעיקר ביכולתו לשמר ולייצב את דרכו של אברהם.

בשעור זה נרצה בע"ה לבחון טענה זאת ולהציע הצעה הפוכה: שכל נקודות ההשוואה שבין אברהם ליצחק רק מחדדות את ההבדלים ביניהם, ושמותר הבדלים אלו עולה כי יצחק מתקן ומשלים את מעשי אברהם – ואף זוכה בעקבות זאת לדברים שגם אברהם לא זכה להם.

לפני שנתחיל לבחון את כל הפרשיות המקבילות אחת לאחת, כפי סדר פרשתנו. ברצוננו להעיר על הבדל ראשון והוא נושא המסעות.

המסע הוא מסימני ההיכר של אברהם ויעקב, לא רק בנוגע למסע הארוך מחרן לכנען, אלא גם בזמן שהותם בתוך ארץ ישראל. אברהם "מתהלך בארץ", "הולך ונוסע" וכו'.

גם יעקב, מלבד מסעו הגדול לחרן וחזרה, נמצא בשכם, בבית אל ובמקומות אחרים.

9. הרד"ק

ויהי רעב בארץ – זה אחד מן הניסיונות שניסה הא-ל את אברהם אבינו ועמד בכולן ולא הרהר אחר הקב"ה לאמר אתמול אמר לי 'ונברכו בך כל משפחות האדמה' והיום רעב בארץ שאני שוכן בה עד שאצטרך לצאת ממנה אל מקום אחר.

כפי שאמרנו לעיל, ביחס ליצחק, לא ברור מה היו תוכניותיו, כפי שהסברנו לעיל יתכן שאכן התכוון לרדת למצרים כאברהם אביו והקב"ה עצר אותו בגרר, אבל יתכן גם שלא התכוון לעזוב את הארץ,

ולדוגמא הרד"ק מפרש, שיצחק לא ביקש כלל לצאת מן הארץ, אלא הלך לארצו של אבימלך "לגור בארצו עד עבור הרעב" (רד"ק כ"ו, א).

כלומר על פי הרד"ק יצחק נהג באופן חיובי יותר, ולא התכוון לרדת מארץ ישראל למרות הרעב.

מה שברור הוא, שבעקבות מעשהו זה זכה יצחק לברכה מיוחדת מפי הקב"ה:

(וב) וַיֵּרָא אֱלֹהֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל תְּרַד מִצְרַיִם שָׁכַן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:

(ג) גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וְלֹרַעַךְ אֲתָן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהַקְמַתִי אֶת הַשְּׂבִיעַ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ:

(ד) וְהִרְבִּיתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי שָׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכּוּ בְּזַרְעֲךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

כלומר, בעקבות מסירותו לארץ ישראל זוכה יצחק לצינוי שאברהם לא נצטווה בו – להישאר בארץ תמיד. ושכר רב יש בצדו של ציווי זה.

ד. הברכות

אנו נזכרים באברהם גם בשתי הברכות להם זוכה יצחק. הראשונה, ערב נדודיו לגרר והשניה עם עזיבתו הסופית את גרר. בשתי ברכות אלו יש לאברהם תפקיד מכריע.

הברכה הראשונה איננה אלא כמעט ציטוט חוזר על השבועה שנשבע ה' לאברהם לאחר עקידת יצחק, כפי שאומר ה' בפירוש: "והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך".

לכאורה אין כאן הבטחה חדשה, מיוחדת ליצחק, ואף נראה כי יצחק זוכה בה בזכות אבות שיש לו: "עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתיי".

השוואה בין לשון שתי השבועות תראה זאת בעליל:

10. השוואה בין שבועות ה' לאברהם ויצחק

שבועת ה' לאברהם (בעקידת יצחק - כ"ב, טז-יט):	שבועת ה' ליצחק (עם בואו לגרר - כ"ו, ב-ה):
הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים	והרבתי את זרעך ככוכבי השמים
וירש זרעך את שער איביו	ונתתי לזרעך את כל הארצות האל
והתברכו בזרעך כל גויי הארץ	והתברכו בזרעך כל גויי הארץ
עקב אשר שמעת בקלי	עקב אשר שמע אברהם בקלי

גם את הברכה השניה שמקבל יצחק הוא מקבל בזכותו של אברהם אביו:

ישמעאל, שונים מהותית מיחסי יעקב ורבקה, שמתאפיינים בחוסר דיאלוג.

גם כאשר רבקה מבקשת מיצחק לשלוח את יעקב לחרן היא אינה מספרת לו את הסבה האמיתית ליוזמתה זו. לא נרחיב בכך, כי כבר עסקנו בנושא זה בשנה שעברה.

9. רעב

אברהם ויצחק התמודדו שניהם עם מציאות של רעב. כאן מקשרת התורה עצמה בין שתי ההתמודדויות, באברהם נאמר:

6. בראשית י"ב

(ו) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרָד אַבְרָם מִצְרָיִם לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ
ליצחק נאמר:

7. בראשית כ"ו

(א) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְבַּד הָרֶעֶב הָרֵאשֹׁן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה
(ב) וַיֵּרָא אֱלֹהֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֶל תְּרַד מִצְרַיִם שָׁכַן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים:

(ג) גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֹךְ וְלֹרַעַךְ אֲתָן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהַקְמַתִי אֶת הַשְּׂבִיעַ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ:

(ד) וְהִרְבִּיתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי שָׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכּוּ בְּזַרְעֲךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

(ה) עַקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצֻּוֹת חֻקוֹתַי וְתוֹרֹתַי:

(ו) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגָרָר:

ונשאלת השאלה מה מטרת ההדגשה בכתוב: " מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם".

וכי מה חשבה התורה שנחשוב, שמדובר באותו הרעב? אלא נראה שהתורה מבקשת להזכיר לנו את הרעב שממנו סבל אברהם, ושבעטיו הוא נאלץ לנדוד למצרים ולגרר, ולהקביל את הסיפורים זה לזה.

יצחק כידוע נודד בעקבות הרעב לגרר, אך מתוך דברי ה' (י"א) תֵּרַד מִצְרַיִם ("אנו מבינים כי יצחק חשב בתחילה לרדת למצרים).

כך, משלב סיפור המקראי ומעמיד ברקע את שתי ירידותיו של אברהם בעקבות רעב - הראשונה למצרים והשניה לגרר.

מתוך ההקבלה שיוצר הכתוב (שבדרך כלל באה על מנת שנישים לב להבדלים), בולט ההבדל בין אברהם ליצחק: בעוד שאברהם יורד מן הארץ, יצחק נשאר בתוך גבולותיה, על פי דיבורו של הקב"ה: "וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' וַיֹּאמֶר אֶל תְּרַד מִצְרַיִם שָׁכַן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים".

על ירידתו של אברהם מן הארץ נחלקו המפרשים. הרמב"ן ראה בכך חטא חמור, שבעטיו נגזרה גלות מצרים על בני ישראל, כמו שאומר הרמב"ן:

6. הרמב"ן

גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי הא-להים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

רד"ק, לעומת זאת, ראה בכך דווקא עמידה בניסיון מצד אברהם:

11. בראשית כ"ו

(כב) וַיִּעַקֵּק מִשֶׁם וַיַּחֲפֹר בְּאֵר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֵתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֵרְךָ:

(כג) וַיַּעַל מִשֶׁם בְּאֵר שָׁבַע:

(כד) וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה בְּלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אַבְיֶיךָ אֵל תִּירָא כִּי אֲתָךְ אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִיךָ אֶת זֶרְעֶךָ בְּעֵבֶר אַבְרָהָם עַבְדִּי:

דווקא על רקע הדמיון הרב בין ברכות יצחק לברכות אברהם, בולטת ברכה אחת שמיוחדת ליצחק – ברכת "ואהיה עמך", כפי שמברך הקב"ה את יצחק בעת שהוא מצווה אותו להישאר בארץ ישראל:

(ג) גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, וְאֵהִיָּה עִמָּךְ וְאֲבָרְכְךָ: כִּי-לֹךְ וְלֹרְעֵךְ, אֲתָן אֶת-כָּל-הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְהִקְמֵתִי אֶת-הַשְּׂבָעָה, אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ.

ראוי להדגיש שברכת "ואהיה עמך" מיוחדת בתורה לארץ ישראל דווקא, כפי שנאמר ליעקב:

12. בראשית ל"א, ג

וַיֹּאמֶר ה' אֵל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵהִיָּה עִמָּךְ

וכפי שנאמר ליהושע:

13. דברים ל"א, כג

וַיֵּצֵא אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וַיֹּאמֶר חֹזֵק וְאִמָּץ כִּי אֲתָה תִּבְיָא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לָהֶם וְאֲנֹכִי אֵהִיָּה עִמָּךְ לְסִיכּוּם, דְּבַקּוֹתוֹ שֶׁל יִצְחָק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זִיכְתָהּ אוֹתוֹ אֲפּוּא בְּקִשְׁר נְצַחֵי עִם הָאָרֶץ וּבִהוֹוִיַּת הַקִּבְיָה עִמּוֹ.

ה. "אחותי היא"

בשלוש פרשיות קוראים אנו על חששות של האבות לחייהם אשר הביאו אותם לומר על נשותיהם כי אחיותיהם הנה: פעמיים אצל אברהם – במצרים (פרק י"ב) ובגורר (פרק כ'); ופעם נוספת אצל יצחק – בגרר (פרק כ"ו). עיון בשלוש הפרשיות מגלה התפתחות:

- בפעם הראשונה נלקחה האישה לגמרי;
- בשנייה היא נלקחה גם כן, אך המלך לא קרב אליה;
- ובשלישית (אצל יצחק) – לא נלקחה כלל.

מה טעם ההבדלים הללו?

ביחס לפעם הראשונה נחלקים שוב אותם מפרשים כיצד לראות את מעשהו של אברהם. אף כאן רואה הרמב"ן את התנהגותו של אברהם כחטא:

14. הרמב"ן

ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש בא-להים כח לעזור ולהציל.

וגם כאן דן אותו רד"ק (י"ב, יב) לכף זכות:

15. רד"ק י"ב, יב

ולא סמך על הבטחת הא-ל שהבטיחהו, כי אמר שמא יגרום החטא, וכן פחד יעקב אחרי הבטחת הא-ל, וכן ראוי לכל צדיק שלא יסמוך במקום סכנה על הנס וישמור עצמו בכל תחבולה אשר יוכל, ועל זה אמר שלמה: 'אשרי אדם מפחד תמיד', וכן אמרו רבותינו ז"ל שאין ראוי לסמוך על הנס...

ואולם, גם אם נלך בדרכו של רד"ק, עדיין פוגשים אנו אצל אברהם ביטוי צורם במקצת:

16. בראשית י"ב, יב

אֲמַרִי נָא אַחֲתִי אֶתְּ לְמַעַן יִיטַב לִי בְּעַבְרָךְ וְחִתָּהּ נִפְשִׁי בְּגִלְדְךָ

אם אין בררה, ומדובר בפיקוח נפש, הרי שהבקשה "וחיתה נפשי בגלדך" מובנת:

אך מה טיב של התוספת "למען ייטב לי בעבורך"?

17. רש"י

"יתנו לי מתנות",

ונראה שהפשט נוטה לפרשו, שהרי כך נאמר שם בהמשך:

18. בראשית י"ב

(ט"ז) וְלֹאֲבָרָם הִיטִיב בְּעֵבֶרָה וַיְהִי לוֹ צֹאן וַיִּבְרָךְ וְחֲמֹרִים וְעֲבָדִים וּשְׂפָחֹת וְאֲתֹנֹת וְגַמְלִים.

(הערה: ישנם הסברים אחרים לבקשתו של אברהם משרה, ולא נאריך בהם כאן, מכיוון שזה אינו עיקר השיעור)

אמנם בהמשך דרכו מביע אברהם מביע הסתייגות מקבלת ממון מאנשים רעים, כפי שאמר למלך סדום:

19. בראשית י"ד, כ"ב-כ"ג

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סֹדֶם הֲרִימֹתִי יָדִי אֶל ה' אֱ-לֹהֵי עֲלִיוֹן קִנְיָ שְׂמִים וְאֶרֶץ. אִם מְחֻוּט נֶעַד שְׂרֹדֶךָ נֶעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הִעֲשֵׂרְתִי אֶת אַבְרָם

ואכן, כשנתקל אברהם שנית באותה סיטואציה, לא חזר עוד על הציפייה להפיק מהעניין גם רווח כלכלי:

20. בראשית כ'

(לאחר הפיכת סדום וסיפור לוט ובנותיו...)

(א) וַיִּסַּע מִשֶׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין קַדְשִׁי וּבֵין שׁוּר וַיִּגְרַר בְּגָרָר:

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחֲתִי הוּא וַיִּשְׁלַח אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ גָּרַר וַיִּסַּח אֶת שָׂרָה:

(ג) וַיִּבְא אֱלֹהִים אֶל אַבְיִמֶלֶךְ בְּחֹלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנִנְךָ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַל: (ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַגּוֹי גַם צָדִיק תִּהְרַג: (ה) הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אֲמָרָה אֲחִי הוּא בְּתֵם לְבָבִי וּבְנִקִּין כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת: (ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּחֹלֶם גַם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתֵם לְבָבְךָ עֲשִׂיתָ זֹאת וְאֲחַשְׁךָ גַם אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחֻטּוֹ לִי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיךָ לְגֹעַז אֵלֶיהָ: (ז) וְעַתָּה הֲשִׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ וְחַיָּה וְאִם אֵינְךָ מְשִׁיב דָּע כִּי מוֹת תָּמוּת אֲתָה וְכָל אֲשֶׁר לָךְ: (ח) וַיִּשָּׁכֶם אַבְיִמֶלֶךְ בְּבֹקֶר וַיִּקְרָא לְכָל עַבְדָּיו וַיְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מֵאֵד: (ט) וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מָה עֲשִׂיתָ לָנוּ וְמָה חָטַאתִי לָךְ כִּי הִבַּאתָ עָלַי וְעַל מְמַלְכְתִּי חָטָאתָ גְדֹלָה מֵעַשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי: (י) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עֲשִׂיתָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה: (יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אֲמַרְתִּי רַק אֵין יָרָאתָ אֱלֹהִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי עַל דְּבַר אִשְׁתִּי: (יב) וְגַם אֲמַנָּה אַחֲתִי בַת אָבִי הוּא אֲךָ לֹא בַת אֲמִי וְתָהִי לִי לְאִשָּׁה: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעַו אֲתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאִמְרֵי לָהּ זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר נְבוֹא שְׁמָה אֲמַרִי לִי אֲחִי הוּא:

גם כאן קיבל אברהם מתנות מן המלך שלקח את אשתו, אך הפעם לא באו המתנות תמורת עצם הלקיחה, כי אם כפיצוי על עגמת הנפש שנגרמה לאברהם ולשרה:

(יד) וַיִּסַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וַיִּבְרָךְ וְעֲבָדִים וּשְׂפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ שָׁב: (טז) וְלִשְׂרָה אָמַר הִנֵּה נִתְּתִי אֶלְךָ כְּסָף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוֹת עֵינַיִם לְכָל אֲשֶׁר אֲתָךְ וְאֵת כָּל (נִכְחַת):

כמו שמסביר רש"י:

21. רש"י על בראשית פרק כ פסוק טז

(טז) ולשרה אמר - אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים:

(ט) מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה. מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי.

ראוי לשים לב, כי אבימלך מעלה על פני השטח את השאלה המוסרית - זוהי "חטאה גדולה" לקחת אשת איש גם על פי המוסר בגרר, ואברהם כמעט והחטיא את אבימלך בעוון חמור זה.

אברהם מצידו, עונה לאבימלך כי דווקא אנשי גרר אינם פועלים על פי אמת מידה מוסרית:
(י"א) כי אמרתי רק אין יראת א-להים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי"
[ראוי להדגיש כי יראת א-להים במקרא משמשת תמיד כמצפון, כמוסר כליות טבעי].

כלומר, לפנינו התמודדות מוסרית בין אברהם ואבימלך, כשכל אחד טוען שאצל השני ישנו פגם אתי.
התורה לא מכריעה בצורה מפורשת, אך דומני כי דווקא רמז קל המצוי בכתובים מחזק את עמדת אבימלך.

בעוד אברהם טוען כי אין יראת א-להים במקום הזה, מתאר הכתוב כי לאחר שאבימלך מספר לעבדיו כי כמעט ונכשל באשת איש, עבדיו יראים מאד –
(ח) וישפם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים מאד:
הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים מאד:

כך שלמעשה ישנה יראה מסוימת במקום הזה.

יתירה מזאת, עמדתו של אבימלך מול א-להים בשאלתו:

(ד) ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג:

כלומר טענתו של אבימלך לגבי הצדק האלוהי, מזכירה מאד את עמדתו של אברהם מול א-להים סיפור אחד קודם לכן, בהפיכת סדום.
שם התלונן אברהם על ה': "האף תספה צדיק עם רשעי?"

בויכוח אודות סדום מוצג אברהם כדמות המוסרית איתה מתייעץ הקב"ה: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט",

ודומני כי כעת עמדה זו של אברהם מאוימת על ידי אבימלך שמוצג גם הוא לפתע כדמות מוסרית השואפת לצדק.

בין אם ניתוח זה מדויק ובין אם לאו, בסיומו של הסיפור ודאי מוצג אבימלך כדמות שעושה חסד.

למרות מעשיו של אברהם שכמעט והביאו אותו לחטוא ב"חטאה גדולה", הוא נותן לאברהם צאן ובקר ועבדים ושפחות, ואף מציע בפניו את ארצו:
(טו) ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב:

אם נזכר בתגובת פרעה בסיטואציה הדומה –

24. בראשית פרק י"ב

(יח) ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: (יט) למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו:

תעלה בפנינו קרנו של אבימלך.

בניגוד לפרעה שמגרש את אברהם, כפי שסביר להניח כולנו היינו עושים עם אותו אדם שכמעט והכשיל אותו ובעטיו כעס

לכל אשר אתך - יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיבותך יקינית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשני שהוצרכתי לבוז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי השיבותך וע"י נס:

ברם, נראה שהתיקון המלא מגיע אצל יצחק – שהרי אשתו שלו כלל לא נלקחה בסופו של דבר:

22. בראשית כ"ו

(ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום על רבקה פי טובת מראה הוא:

(ח) ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו:

(ט) ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך הוא ואיך אמרת אחתי הוא ויאמר אליו יצחק פי אמרתי פן אמות עליה:

(י) ויאמר אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך והבאת עלינו אשם:

מה גרם להבדל זה בין שני האירועים?

דומה שישנו שוני אחד בולט בין המקרים.

הן ברדתו למצרים הן בבואו לגרר הכריז אברהם כי שרה היא אחותו מיד עם כניסתו לאזור החדש:

23. בראשית י"ב

(יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: (יב) והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: (יג) אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך:

(יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד: (טו) ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: (טז) ולאברהם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ופקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים: (יז) וינגע יהנה את פרעה ננעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברהם:

ובסיפור אבימלך: (מקור 20)

(א) ... ויגר בגרר. (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא

יצחק, לעומתו, המתין עד שישאל: (מקור 22)

(ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי...

נראה אפוא שיצחק חי עם רבקה, ורק כאשר נשאל, השיב: 'אחתי היא'.

הדבקות באמת הביאה את יצחק לסטות ממנה רק ברגע האחרון, בהיותו נתון באילוץ מובהק.

כמובן, לאור התנהגות זו נראתה תשובתו חשודה, יתכן כי זו הסיבה שדווקא במקרה זה הקפיד מלך גרר להשקיף בעד החלון קודם שייקח את האישה.

1. התמודדות מוסרית

ראוי להשוות את הדיון בין אברהם לאבימלך לאחר שאבימלך מגלה ששרה היא אשת יצחק.

לאחר דברי ה' לאבימלך בחלום הלילה מקור 20:

(ג) הנך מת על האשה אשר לקחת,

הטיח אבימלך באברהם דברים קשים:

ע"כ שהכתוב כי יצחק שב וחופר מחדש "את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו" שהרי "כל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו שתמום פלשתים".

זאת ועוד, יצחק עצמו מדגיש קשר זה בשמות שהוא קורא לבארות שהרי הוא קורא להן "שמות כשמת אשר קרא להן אביו".

גם בהתמודדות עם ריב הרועים, אנו עומדים על ההבדל שבין אברהם ליצחק.

דרכו של אברהם להתמודד עם מריבת הרועים הייתה בהצעת פשרה – **(התנתקות)**:

29. בראשית י"ג

(ט) הלא כל הארץ לפניך הפך נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה לוט מקבל את ההצעה, ובוחר לו את חבל הארץ הנאה בעיניו: **(י) וישא לוט את עיניו וירא את כל כפר הירדן כי כלה משקה... (י"א) ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן**

כלומר, אברהם מוכן להציע ללוט חלק בגבולות ההבטחה הקטנים – צפון הארץ או דרומה, למרות שהוא לא מ"זרעו".

על רקע זה, בולטת נחישותו של יצחק להישאר בארץ ולהיאבק עליה **"ואף שעל" – שיטת ה"גבעות"**:

(כ"א) ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה. **(כ"ב) ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ**

כלומר, **יצחק לא הציע לפלשתים חלק בארץ; והתמדתו הכניעה בסופו של דבר את הפלשתים**, שלא שבו עוד לריב עמו, ואף באו לכרות עימו ברית, כפי שנראה בסעיף הבא.

ח. הסכם עם אבימלך

אף שלקח את שרה, וכמעט שלקח גם את רבקה, בסופו של דבר בא אבימלך הן לאברהם הן ליצחק וביקש לערוך עמם הסכם שלום.

30. בראשית פרק כ"א – הברית עם אברהם

(כב) ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עשה:

(כג) ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקור לי ולגניי ולגנדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה:

(כד) ויאמר אברהם אנכי אשבע:

(כה) והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך:

(כו) ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום:

(כז) ויסקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית:

(כח) ויצב אברהם את שבע כבשת הצאן לבדן:

(כט) ויאמר אבימלך אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת לבדנה:

(ל) ויאמר כי את שבע כבשת תקח מנדי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת:

(לא) על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם:

עלינו א-להים, אבימלך מציע לאברהם לשבת בארצו ונותן לו מתנות.

בסיפור זה דומני, עולה קרנו של אבימלך על חשבון עמידתו המוסרית של אברהם.

אמנם, מיד בהמשך נשמע על גזילת הבארות של עבדי אבימלך, ובצורה ברורה יתחלפו שתי העמדות - כעת אברהם מוכיח את אבימלך:

25. בראשית כ"א

(כה) והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך:

על רקע זה, כאשר נבחן את ירידתו של יצחק לגרר, נראה שהפעם ברור ידו של מי על העליונה בהתמודדות מוסרית זו.

אמנם, בסיפור יצחק, רבקה לא נלקחת כלל לבית אבימלך, כך שמבחינה זאת העוול המוסרי קטן בהרבה מזה שהיה בימי אברהם, אבל עדיין אבימלך גורם עוול ליצחק, אפילו בעצם השאלה ביחס לרבקה, ובמעקב אחריו.

אבל אם מקודם אבימלך גלה בעקבות המעשה עמדה מוסרית, הפעם אבימלך אינו נותן ליצחק מתנות ומציע בפניו את ארצו, אלא אדרבא מתקרב לעמדתו של פרעה ומגרש את יצחק מארצו:

26. בראשית כ"ו

(יא) ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנגע באיש הזה ובאשתו מות ימות:

(יב) ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויבכרוהו והנה: (יג) ויגדל האיש ויגדל הלוח ויגדל עד פי גדל מאד: (יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ויעבדה רבה וקנאנו אתו פלשתים: (טו) וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר:

(טז) ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד: (יז) ויגדל משם יצחק ויתו בנתל גר וישב שם:

כלומר, אם במערכת היחסים אברהם-אבימלך היה מקום להתלבטות כלשהיא ביחס לשאלה מיהו הגיבור המוסרי העולה מתוך מערכת היחסים המסועפת - אברהם או אבימלך, הרי שכעת ברור, **שיצחק ממשיכו של אברהם גבר בהתמודדות מוסרית זו עם אבימלך, וידו על העליונה.**

ז. ריב בין רועים

לא עובר זמן רב ויצחק נתקל שוב בבעיות, הפעם מצד רועי צאן פלשתים

27. בראשית כ"ז

(יח) וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ונסתמום פלשתים אחריו מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו: (יט) ויחפרו עבדי יצחק בנתל וימצאו שם באר מים חיים: (כ) ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו: (כ"א) ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: (כ"ב) ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ: (כ"ג) ויעל משם באר שבע:

שוב נזכרים אנו באברהם אביו, שהתמודד אף הוא עם ריב בין רועים:

28. בראשית י"ג ז'

ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם ובין רעי מקנה לוט

התורה מדגישה את ההקבלה בין אברהם ויצחק,

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ. וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ עַל אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ

בהמשך מתברר כי על אף שאבימלך ביקש מאברהם שבועה בלבד, אברהם מוכן גם ליותר מכך, והוא כורת עם אבימלך ברית (כ"א, כ"ג-כ"ז):

וַעֲתָה הִשְׁבַּעָה לִּי בֵּא-לְהִים... וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית כְּרִיתַת הַבְּרִית מִתְבַצֵּעַת עַל יַדֵי צַעַד שֶׁל הַבַּעַת אֲמוֹן וְנִיסְיוֹן לְהַסְדִיר אֶת נוֹשֵׂא הַבְּאֵר עַל בְּסִיס הַתְּחִיבוֹת הַדְּדִית (כ"א, ל): כִּי אֶת שְׁבַע כְּבָשׂוֹת תִּקַּח מִנְדֵי בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה לִּי לְעֵדָה כִּי חִפְרִיתִי אֶת הַבְּאֵר הַזֹּאת

הצעד הנוסף שצועד כאן אברהם – **משבועה גרידא לכריתת ברית** – הוא צעד משמעותי ביותר: שבועה היא התחייבות בלבד, בעוד שכריתת ברית מבטאת שותפות וקשר מהותי בין שני הצדדים.

ככוונתו של אברהם לכרות ברית עם אבימלך לאחר שהלה לקח את אשתו (הגם שלא התכוון לקחת אשת איש) ולאחר ששמע את התנצלותו המפוקפקת: ("לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היוסי") מעוררת תמיהה.

ואכן, חז"ל ביקרו בחריפות את צעדו זה של אברהם:

32. בראשית רבה נד ד

ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך... ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה שבע כבשות, אמר לו הקב"ה: אתה נתת שבע כבשות בלי רצוני, חייך שאני משהה בשמחת בניך ז' דורות; אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני חייך כנגד כן הורגים מבניך שבעה צדיקים ואלו הן, חפני, ופנחס, ושמשון, ושאל וג' בניו; אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני, כנגד כן בניו מחריבין מבניך ז' משכנות ואלו הן, אוהל מועד וגלגל, נוב, וגבעון, ושילה, ובית עולמים תרין; אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני כנגד כן ארוני חוזר בשדה פלשתים ז' חדשים

לעומת זאת, דרכו של יצחק הפוכה לחלוטין.

ראשית, אין הוא נואות לדון עם אבימלך אלא לאחר שהוא מציע את טענותיו כלפיו ולאחר שהלה נאלץ להודות כי פנייתו נבעה מאינטרס אישי (כ"ו, כז):

וַיֹּאמֶר אֶלְהֵם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתָ אֵלַי וְאַתָּם שָׂנֵאתָם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתָּכֶם. וַיֹּאמְרוּ כֹּאֲלוֹ רָאוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ

אבימלך מבקש מיצחק מה שלא ביקש מאברהם – **"ונכרתה ברית עמך"** – אך יצחק נכון **לשבועה הדדית בלבד**, ואין הוא מוכן לכרות ברית עם איש כאבימלך.

ואף שהוא מארח כראוי את אבימלך ואנשיו, אין הוא נותן להם דבר.

כת וַיֹּאמְרוּ, כֹּאֲלוֹ רָאוּ כִּי-הָיָה יְהוָה עִמָּךְ, וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֶּה בְּיַנְוֵתֵינוּ, בְּיַנְוֵנוּ וּבִינְךָ: וְנִכְרַתְּהָ בְרִית, עִמָּךְ לֹא נִשְׁבַּעוּ לְהֵם מִשְׁתָּהּ, וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. לֹא וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר, וַיִּשְׁבַּעוּ אִישׁ לְאֲחִיו; וַיִּשְׁלַחֲם יִצְחָק, וַיִּלְכוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם.

ניתן להבין את ההבדל בין יצחק לאברהם, גם על רקע מה שהסברנו בסעיף הדן בלקיחה של שרה/רבקה ע"י אבימלך.

אם נבחן את דברי אבימלך לאברהם נראה שבשעה שאבימלך מציע לאברהם לכרות ברית, הוא מזכיר לו את טובותיו שעשה עמו:

(לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבֵּאֵר שְׁבַע וַיִּקַּם אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּפְכַּל שָׂר צְבָאוֹ וַיִּשְׁבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:

(לג) וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֵּאֵר שְׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם:

(לד) וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים:

31. בראשית כ"ו – הברית עם יצחק

(כד) וַיִּקְרָא אֱלֹוֹ יְהוָה בְּלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֶלְהִי אַבְרָהָם אֲבִיךָ אֵל תִּיקָא כִּי אֶתְךָ אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת זַרְעֲךָ בְּעִבּוֹר אַבְרָהָם עַבְדִּי: (כה) וַיָּבֹן שֵׁם מְזַבַּח וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּטַּע שֵׁם אֶחָלוּ וַיִּכְרוּ שֵׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר:

(כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הִלְךְ אֱלֹוֹ מִגְּרָר וְאַחֲזַת מִרְעֵהוּ וַיִּפְכַּל שָׂר צְבָאוֹ:

(כז) וַיֹּאמֶר אֶלְהֵם יִצְחָק מְדוּעַ בָּאתָ אֵלַי וְאַתָּם שָׂנֵאתָם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתָּכֶם:

(כח) וַיֹּאמְרוּ כֹּאֲלוֹ רָאוּ כִּי הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֶּה בְּיַנְוֵתֵינוּ, בְּיַנְוֵנוּ וּבִינְךָ וְנִכְרַתְּהָ בְרִית עִמָּךְ:

(כט) אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנְךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתְּהָ עִתָּה בְּרוּךְ יְהוָה:

(ל) וַיַּעַשׂ לְהֵם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

(לא) וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבַּעוּ אִישׁ לְאֲחִיו וַיִּשְׁלַחֲם יִצְחָק וַיִּלְכוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם:

(לב) וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגְדוּ לוֹ עַל אֲדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חִפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מְצָאוּנוּ מַיִם:

(לג) וַיִּקְרָא אֶתְהָ שְׁבַעָה עַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בְּאֵר שְׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

קווי דמיון רבים נמתחים בין שני הסיפורים. בשני המקרים אבימלך הוא שיוזם את הברית, לאחר שהכיר בסיועו של הקב"ה לאבות.

בהקדמה לברית עם אברהם אומר אבימלך (כ"א, כ"ב):

א-להים עמך ככל אשר אתה עשה

ובהקדמה לברית עם יצחק אומר אבימלך (כ"ו, כח).

כֹּאֲלוֹ רָאוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ

ובשני הסיפורים מגיבים האבות בטענה על עוול שנעשה להם ע"י אנשי אבימלך.

בברית עם אברהם נאמר (כ"א, כ"ה):

וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ עַל אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ

ובברית עם יצחק נאמר (כ"ו, כ"ז):

מְדוּעַ בָּאתָ אֵלַי וְאַתָּם שָׂנֵאתָם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתָּכֶם

ולמרות זאת, בסופו של דבר מסתיימת הפגישה בשבועה הדדית בין אבותינו לאבימלך, שבועה הקשורה גם לשם העיר – **באר שבע**.

בברית עם אברהם נאמר (כ"א, ל"א):

עַל כֵּן קָרָא לְמָקוֹם הַהוּא בְּאֵר שְׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵיהֶם

ובברית עם יצחק נאמר (כ"ו, לא-לג):

וַיִּשְׁבַּעוּ אִישׁ לְאֲחִיו... עַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בְּאֵר שְׁבַע

ואולם, עיון מדוקדק בכתובים מגלה אף כאן **הבדלים מהותיים בין דרכו של אברהם לבין דרכו של יצחק**.

אברהם נענה מיד בחיוב לבקשתו של אבימלך, ורק אחר כך מצוין את העוול שנעשה לו (כ"א, כד-כה):

וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבֵּאֵר שְׁבַע וַיִּקַּם אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּפְכַּל שָׂר צְבָאוֹ וַיִּשְׁבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:

שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האב והבן, כי שם נשבעו שניהם.

ולבסוף, ההבדל בין הסיפורים מדגיש גם את ההבדל בתיאור **קריאת שמו של המקום "באר שבע"**. העיר נקראה כך כבר לאחר הברית של אברהם עם אבימלך (כ"א, לא):
על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם

האם ראוי הדבר שהעיר תיקרא על שם ברית לא-רצויה, שניתנה במקום שבועה?

אכן, פירוש זה לשמה של העיר היה **זמני בלבד**; ההסבר שייכרך בשמה לנצח הוא שבועתו של יצחק דווקא, (כ"ו, לא-לג):

וּשְׁבָעוּ אִישׁ לְאָחִיו... על כן שם העיר באר שבע עד היום הִזָּה

שבועתו של יצחק, שהיוותה התנערות מן הברית עם איש כאבימלך, היא שתיזכר לעולמי עד בשמה של העיר.

ט. היחס לבן החוטא

הנקודה האחרונה שבה נעסוק היא ההשוואה שלפני האחרונה במדרש שבו פתחנו – **"אברהם יצא ממנו צדיק ורשע ויצחק כד"**.

נבחן עתה את ההבדל בין יחסו של אברהם לישמעאל לבין יחסו של יצחק לעשו.

למעשה איננו מוצאים שום שיחה בין אברהם לישמעאל. רגשותיו של האב כלפי בנו ניכרים רק לבסוף, כשגרם חטאו של ישמעאל, והקב"ה הסכים על ידה של שרה כי יש לגרשו מן הבית:

34. בראשית כ"א, ט-יב

וּתְרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצַּחֵק. וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק. וַיַּרְע הַדָּבָר מֵאֵד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדוֹת בְּנוֹ. וַיֹּאמֶר אֶל-לְהִים אֵל אַבְרָהָם אֵל יַרְע בְּעֵינַי עַל הַנֶּעַר וְעַל אֲמֹתָי כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלַיִךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בְיַצְחָק יִקְרָא לְבֶן עֵשָׂו
יצחק, לעומת זאת, מגלה את רגשותיו כלפי בנו עשו כבר מתחילת הדרך:

35. בראשית כ"ה, כח

וַיֹּאֲהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִי רֶשֶׁת אִמְנֵם מִתְקַשֶּׁה בְּטִיבָה שֶׁל אַהֲבָה זֶה, וּמִפְרָשׁ:

36. רש"י על בראשית כ"ה, כח

בפיו - כתרגומו בפיו של יצחק ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו
אבל, מפשט הפסוקים נראה שיצחק מודע היטב לאופיו של עשו:

37. בראשית כ"ו, לד-לה

וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרֵי הַחֲתָיִם וְאֵת בְּשֵׂמֶת בַּת אֵילֵן הַחֲתָיִם. וַתְּהִיֵּן מִכֶּת רֹחַ לְיִצְחָק וּלְרַבֵּקָה

אף על פי כן אין יצחק משנה את דרכו ביחס לבנו:

37. בראשית כ"ז, א-ד

וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּקְהֵן עֵינָיו מִרְאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֲלָיו בְּנֵי וַיֹּאמֶר אֲלָיו הֲגִנִּי. וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי. נְעִתָה שָׂא נָא כְלִיךָ תִּלְכֵּךְ וְקִשְׁתְּךָ וְצֵא הִשָּׁדָה וְצוּדָה לִי צִיד. וְעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעֵבֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרְם אֲמוֹת

ומה יפים הם דברי מדרש הגדול (על כ"ה, כ"ח), המבאר את יחסו זה של יצחק:

"ועתה השבעה לי בא-להים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי, כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמך, ועם הארץ אשר גרת בה".

ואכן, כפי שראינו לעיל, אבימלך עשה עם אברהם חסד, ובשל כך מחוייב אברהם להענות לבקשה - **"ויאמר אברהם אנכי אשבע"**.

לעומת בקשה זו של אבימלך, נשמעת בקשתו השניה מיצחק חיוורת מאד:

"אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום".

כלומר, בעוד אבימלך מדבר עם אברהם על **"החסד אשר עשיתי עמך"** הוא יכול להזכיר ליצחק רק **"לא נגענך"**,

ובעוד אבימלך יכול להזכיר לאברהם את ישיבתו בארצו - **"ועם הארץ אשר גרת בה"** הוא יכול להזכיר ליצחק רק את הגירוש המנומס - **"ונשלחך בשלום"**.

ממילא, יצחק אינו מחוייב לברית שמציע לו אבימלך, הוא אינו חייב לו טובה כאביו אברהם בשעתו, ולכן **כשהוא מסכים לכריתת הברית ידו שלו על העליונה**.

בעוד שאצל אברהם, גם לאחר כריתת הברית עם שובו של אבימלך לגרר, אבימלך נשאר אקטיבי, כשולט במצב – **(לב) "ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ פלשתים"**, הרי שלאחר כריתת הברית עם יצחק, אבימלך מוצג כפסיבי **הנתון לחסדי יצחק** – **"וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום"**.

בהמשך מתברר כי אף בנושא זה ניכרים ההבדלים בין אברהם ליצחק גם במבחן התוצאה. ההסכם שהושג עם אברהם הופר לאחר מותו (כ"ו, טו):

וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וּמִלְאֻם עֵפֶר

ואילו ההסכם עם יצחק מסתיים במילים **"וילכו מאתו בשלום"**, ושוב אין אנו שומעים על הפרתו.

דווקא מתוך **חידוד המרחק המוסרי שבין יצחק לאבימלך**, מרחק שאינו מותיר מקום לכריתת ברית, משיג יצחק **"שלום קר"** עם אבימלך, שהיה יעיל יותר מן הברית שכרת אביו.

לסיום העניין הזה נעמוד על שתי נקודות קצרות נוספות. סיפור פגישתם של יצחק ואבימלך מצוי בתוך מסגרת ספרותית ברורה. בתחילתה נאמר (כ"ו, כה-כו):

וַיָּכֹרוּ שֵׁם עַבְדֵי יִצְחָק בָּאֵר. וְאַבְיִמֶלֶךְ הִלַּךְ אֵלָיו מִגְרָר...

לאורך הסיפור כולו אין אנו יודעים אם יימצאו מים בבאר. הללו פורצים, באופן סמלי, רק לאחר שמסתיימת הפגישה, ואבימלך ורעיו שבים לביתם ללא ברית (כ"ו, לא-לב):

וַיִּלְכְּוּ מֵאֲתוֹ בְּשָׁלוֹם. וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא וַיָּבֵאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְאֵנוּ מַיִם

כלומר, הכתוב רומז לנו שבזכות העובדה שיצחק לא כרת ברית, הוא זכה לבאר מים חיים. כמו שאומר הרמב"ן על האתר:

33. הרמב"ן

ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו - הוא האמור בו למעלה (בפסוק כה) ויכרו שם עבדי יצחק באר, כי החלו לחפור אותה, ובא אבימלך אליו בימים ההם, וביום הברית בלכתם ממנו בשרוהו כי מצאו מים. וקרוב לישוהו הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע כבשות לעדה (לעיל כא ל), כי סתמיהו פלשתים ונתן לו האחרים, וישב יצחק ויחפור אותה ויקרא לו גם הוא שם כשם אשר קרא לו אביו, ועל כן שם העיר באר

אמנם, מעמדו של יצחק שונה ממעמד אברהם ויעקב, הוא מְשִׁיכוֹ הַטְּבַעִי וְהַבְּרָרִי שֶׁל אַבְרָהָם.

אך יצחק כממשיך לא רק חוזר על מעשי אבותיו! הוא אמנם שָׁב לְמַעֲשֵׂי אַבְרָהָם, אֲךָ הוּא **סוּגֵר מַעֲגָלִים פְּתוּחִים** שֵׁשׁ צוּרָד לְהַכְרִיעַ בָּהֶם.

השאלה **מִיְהוּ הָאָדָם הַמוֹסְרִי**, כשזו נשאלת בקונטקסט של ספר בראשית היא **שֶׁאֵלָה קְרִיטִית**, שהרי הקב"ה אומר לנו בצורה מפורשת שבחירתו של אברהם למייסד אומה חדשה **קְשׁוּרָה בְּעוֹלָמוֹ הַמוֹסְרִי** שלו ושל זרעו - "כִּי יִדְעַתִּי לְמַעַן אֲשֶׁר יַצוּהוּ אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".

ממילא, כשיש ערעור על יסודותיו המוסריים של אברהם, או **כְּשֵׁשׁ מִיִּשְׁהוּא אַחֵר** העולה על במת ההסטוריה כמייצג עולם של צדק ומשפט, הדבר מאיים **לְכַאוֹרָה עַל בַּחִירַת אַבְרָהָם**. לכן, חשוב לכתוב להבהיר שבהתמודדות מוסרית זו גברו **אַבְרָהָם וְזַרְעוֹ עַל פְּנֵי אַבִּימֶלֶךְ וְעַבְדָּיו**

כמו כן, **בְּנַחֲשׁוֹת וּבַהֲתַמְדָּה מַחֲזֵק יַצְחָק אֶת הַקֶּשֶׁר עִם הָאָרֶץ הַמּוֹבְטָחַת**, ומתמודד עם יושבי הארץ המושחתים.

בְּאַמוּנָה גְּדוּלָּה הוּא עוֹמֵד מוֹל עַקְרוּתָהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ.

וּבַאֲהַבָּה גְּדוּלָּה הוּא אֶפִּילוֹ מַצְלִיחַ (אֲמֵנִים חֲלֻקִית בִּלְבַד) לְהַשְׁפִּיעַ אֶפִּילוֹ עַל דְּרָכּוֹ הָרַעָה שֶׁל בְּנֵי עֵשָׂו.

[הערה: ישנו נושא אחד משמעותי שהתעלמנו ממנו בשיעורנו והוא זריעת הקרקע על ידי יצחק והיבול הרב שה' ברך אותו ב].

38. מדרש הגדול על כ"ה, כ"ח

ויאהב יצחק את עשו – וכי לא היה אבינו יצחק יודע במעשה עשו שהן כעורין, והכתוב אומר 'הלא משנאיך ה' אשנאי' (תהילים קל"ט, כא), ומפני מה אהבו? אלא היה אוהבו בפניו בלבד כדי לקרבו ולמשכו, שהרי קל וחומר, אם כשהוא אוהבו מעשיו מקולקלין, אלו שנאו וריחקו על אחת כמה וכמה! ואמרו רבותינו לעולם תהיה ימין מקרבת ושמאל דוחה, לכך נאמר ויאהב יצחק את עשו

כלומר על פי מדרש זה, יצחק מודע היטב למעשיו הרעים של עשו, אבל רואה את תפקידו כאב, לקרבו ולחנכו.

ניסיונו של יצחק לברך את עשו בהצלחה גשמית ואת יעקב בברכת אברהם נכשל בעקבות התערבותה של רבקה. לא כאן המקום לדון אם צדקה רבקה בהתערבותה, ומה היה קורה לו הניחה ליצחק לפעול על פי דרכו. ואולם, גם לאחר שרבקה גרמה לשינוי משמעותי בתכנית ול"חֲרָדָה גְּדוּלָּה" ליצחק, עדיין **נִיכְרַת הַשְּׁפַעְתָּה הַבְּרוּכָה שֶׁל דְּרָכּוֹ הַחִינוּכִית שֶׁל יַצְחָק:**

39. בראשית כ"ח, ח-ט

וַיָּרָא עֵשָׂו כִּי רְעוּת בָּנוֹת פְּנֵנָן בְּעֵינָיו יַצְחָק אָבִיו. וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מְחֹלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בִּן אַבְרָהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל נַפְשׁוֹ לֹאֲשֶׁה

ואפשר לדייק מלשון הכתוב, שעשו לא הוטרד מכך שבנות כנען רעות בעיני רבקה אמו, שהתנכרה לו, אלא רק מכך שהן רעות "בעיני יצחק אביו", שרחש כלפיו אהבה גלויה.

יתרה מזאת, אף בכעסו הנורא על מעשה המרמה של יעקב, עדיין הוא כובש את כעסו – המביאו לרצות לעשות דין לעצמו ולרצוח את יעקב – בזכות חמלתו על אביו:

40. בראשית כ"ז, מא

וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶחָרְנָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי

והרי לנו לקח חינוכי חשוב מדרכו של יצחק:

הַתְּמוּדוּת עִם בֶּן הַסּוּטָה מְדַרְכֵי אָבִיו צְרִיכָה לְבּוֹא מֵתוֹךְ אַהֲבָה;

רק באהבה ניתן לתקן, ולו במקצת, את דרכו של הבן.

י. סיכום

אברהם אבינו פִּילֵס אֶת הַדֶּרֶךְ.

ההליכה הבלתי-פוסקת, מן ה"לך-לך" הראשון ועד ה"לך-לך" האחרון, הייתה בבחינת סלילת דרך חדשה לחלוטין.

וכבכל דרך חדשה, עדיין יש מקום להשלים ולתקן את החסרונות, המלווים בהכרח כל התחלה שהיא.

בנקודה זו נכנס לתמונה ממשיכה של הדרך – יצחק.